

מצוה כ"ה - הדלקת המנורה

מצוה כ"ה היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה' והוא אמרו יתברך שמו "יערוך אותו אהרן ובניו", וזאת היא מצות הטבת הנרות. וכבר התבארו דיני מצוה זו בשמיני ממנחות וביומא בפרק ראשון ובמסכת תמיד.

פירוש המצוה

מצוה כ"ה היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד בבוקר ובין הערביים לפני ה' - בהיכל, והוא אמרו יתברך שמו (שמות כ"ז, כ"א): "יערוך אתו אהרן ובניו", וזאת - הדלקת הנרות - היא מצות הטבת הנרות, כמאמר הכתוב (שמות ל', ז): "בְּהִיטְבוּ אֶת הַנֵּרוֹת". וכבר התבארו דיני מצוה זו בשמיני ממנחות וביומא בפרק ראשון ובמסכת תמיד.

מקורות המצוה בתורה

שמות כ"ז, כ'-כ"א

וְאַתָּה תִּצְוֶנָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מַעֲרֹב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֶם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שמות ל', א', ז'-ח'

וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטֹר קִטְרֹת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ. וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהְרֹן קִטְרֹת סִמִּים בְּבֹקֶר בְּבֹקֶר בְּהִיטִיבוֹ אֶת הַנְּרֹת יְקַטִּירָנָה. וּבְהַעֲלֹת אֶהְרֹן אֶת הַנְּרֹת בֵּין הָעֲרֵבִים יְקַטִּירָנָה קִטְרֹת תָּמִיד לִפְנֵי ה' לְדֹרֹתֵיכֶם.

ויקרא כ"ד, א'-ד'

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. צוֹ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. מִחוּץ לַפְּרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֵהָל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן מַעֲרֹב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' תָּמִיד חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם. עַל הַמִּנְחָה הַטְּהֻרָה יַעֲרֹךְ אֶת הַנְּרֹת לִפְנֵי ה' תָּמִיד.

העניינים המתבארים במצוה

שתי הגדרות קצרות למצוה: שתי ההגדרות במניינים הקצרים שבריש הי"ד החזקה נובעות מהשתייכותה של המצוה. בספר המצוות היא בתוך קבוצת מצוות המקדש, ובי"ד החזקה היא בתוך המצוות התמידיות בכל יום.

שלושה גדרים בהדלקת המנורה: יש במנורה ג' גדרים, בחינת עולם שנה נפש. המקום - נרות המקדש, הזמן - להדליק בכל יום והאדם - עבודת הכהנים.

"לערוך נרות במקדש": המנורה היא חלק מצורת הבית.

"בהיטיבו את הנרות": עבודת נרות המקדש היא מגדרי עבודה. היחס בין הדישון וההטבה לבין ההדלקה. דיוקים בלשון הרמב"ם וביאורים. "הדלקה לאו עבודה" - ביאור ביטוי תמוה זה ומשמעותו העמוקה. הדישון - עבודת סילוק. "הדלקת הנרות היא הטבתם" - ביאור לשון הרמב"ם.

"להעלות נר תמיד": המצוה וזמנה בפסוקים. "נר תמיד" - ללא הפסקה. "מערב עד בקר" - שיעור השמן למנורה. שיטת רש"י ושיטת הרמב"ם בנר תמיד. נר מערבי - "אש תמיד" ו"נר תמיד". "בקר" ו"בין הערבים" - שני חלקים למצוה אחת.

ממלכת כהנים וגוי קדוש: רישומה של המצוה פועל גם על כלל ישראל בנרות חנוכה.

שתי הגדרות קצרות למצוה

במצות הדלקת הנרות ניכר ההבדל בין שני המניינים שבראש הי"ד החזקה. במנין הקצר שעל סדר ספר המצוות הגדיר הרמב"ם את המצוה:

לערוך נרות במקדש, שנאמר: "יערך אותו אהרן ובניו".

ברמזי המצוות שבריש הלכות תמידין ומוספין הגדיר את המצוה:

להדליק נרות בכל יום.

במנין הקצר שעל סדר המצוות באה מצוה זו כהמשך למצות בנין בית הבחירה הכוללת גם את כלי המקדש. על כן הגדרת המצוה היא מצד המקדש. המנורה המאירה שייכת לצורת בית המקדש ועל כן ההגדרה במנין זה היא: לערוך נרות במקדש. אף הפסוק הלקוח מתחילת פרשת תצוה שייך לפרשה העוסקת בבנין המשכן, ועריכת הנרות היא חלק מפרשה זו. בהמשך נאריך בהגדרה זו.

ברמזי המצוות שעל סדר ההלכות בריש הלכות תמידין ומוספין באה מצוה זו עם קבוצת מצוות השייכות לעבודות התמידיות שבכל יום:

להקריב שני כבשים בכל יום עולות.

להדליק אש על המזבח בכל יום...

להרים את הדשן בכל יום.

להקטיר קטורת בכל יום.

להדליק נרות בכל יום.

שיקריב כהן גדול מנחה בכל יום והיא הנקראת חביתין.

על כן הגדרת המצוה במנין זה שייכת לבחינת התמיד של המצוה: להדליק נרות בכל יום.

שלושה גדרים בהדלקת המנורה

אחת מהפרשיות בהן מובאת מצות הדלקת הנרות היא פרשת אמור (ויקרא כ"ד, ב'-ד'). שלושה פסוקים בפרשה זו מתארים את המצוה ובכל אחד מהם נאמרה המילה "תמיד":

צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך פתית למאור להעלות נר תמיד.
 מחוץ לפרכת העדת באהל מועד יעריך אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה'
 תמיד חקת עולם לדורותיכם.
 על המנחה השחרה יעריך את הנרות לפני ה' תמיד.

בתורת כהנים על אתר (אמור, פרשתא י"ג) דרשו ג' פעמים את המילה "תמיד", ובכל פסוק חזרו ואמרו:

תמיד - אף בשבת. תמיד - אף בטומאה.

הגאון הרוגאצ'ובי (מכתבי תורה עמ' 38) דקדק על פי דרכו בדברי תורת כהנים:

והנה בגדר מנורה כבר כתבתי בזה די' ג' דברים¹ ... וצריך ג' קראי בתורת כהנים פרשת אמור שידחה שבת וטומאה.

אכן מדקדוק לשון הרמב"ם עולים ג' גדרים בהדלקת המנורה. שניים מהם כבר ראינו בהגדרותיו במניינים הקצרים. הגדר השלישי הוא גדר העבודה, ואותו יש ללמוד מלשון הרמב"ם בספר המצוות ובהלכה. בספר המצוות כתב:

מצוה כ"ה היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה' והוא אמרו יתברך שמו "יערוך אותו אהרן ובניו", וזאת היא מצות הטבת הנרות.

ובהלכות תמידין ומוספין (פ"ג ה"י והי"ב) כתב:

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר "יערוך אותו אהרן ובניו" ... והדלקת הנרות היא הטבתם.

הטבת הנרות היא גדר העבודה במנורה.

נמצינו למדים שיש ג' גדרים אשר אפשר לכוללן בג' הבחינות של עולם שנה ונפש, שהם מצד המקום, מצד הזמן ומצד האדם.

הגדר האחד הוא מצד המקדש, כלשון הרמב"ם במנין הקצר: לערוך נרות במקדש.

הגדר השני הוא מצד הזמן, כלשון הרמב"ם ברמזי המצוות: להדליק נרות בכל יום.

הגדר השלישי הוא מצד העבודה השייכת לכהנים, כלשון הרמב"ם: שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה', והוא אמרו יתברך שמו: "יערוך אותו אהרן ובניו", וזאת היא מצות הטבת הנרות.

נראה, שבשלושת הפסוקים שבפרשת אמור נרמזים שלושה גדרים אלה, ובכל אחד מהם נאמר "תמיד", וכל אחד מהם נדרש בפני עצמו: "תמיד - אף בשבת. תמיד - אף בטומאה". בפסוק הראשון נאמר:

להעלות נר תמיד.

בו נרמז הגדר שיהיו הנרות דולקים תמיד. הביטוי נר תמיד (בלשון יחיד) רומז לנר המערבי המבטא את התמידיות של המנורה, כמו שיתבאר לקמן בעז"ה (עמ' קיד). בפסוק השני נאמר:

באהל מועד יערך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד.

בו נרמז לערוך נרות במקדש מצד המקום.

בפסוק השלישי נאמר:

על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' תמיד.

¹ זו לשונו המלאה: "א' גדר עבודה וכמ"ש רש"י מנחות ד"ק ותמורה ד"ד ופסחים דנ"ט וזה הוה גדר בנר מערבי וצריך כהן בהדלקה ב"ע ומן מזבח מדליק וא' מצות הדלקה וזה רק במנורה ז' נרותיה ומעכבים ושם א"צ כהן רק זר בהדלקה וכמבואר ביומא וברמב"ם והג' שצריך שיהיו דולקים וזה גם ביום...".

בו נרמז הגדר השלישי שהוא דישון המנורה והטבת נרותיה, על כן נזכרים בו המנורה והנרות בלשון רבים. להלן נברר ונבאר כל גדר ממקורות חז"ל ומלשונות הרמב"ם.

"לערוך נרות במקדש" - המנורה חלק מצורת הבית

בספר בית ישי (סי' קכ"ג) הוכיח שהנרות הדלוקים הם חלק מצורת בית המקדש:

דהנה בעלי התוספות בריש פרשת תרומה כתבו וז"ל: "שמן למאור" - תימה, שכל הפרשה בצרכי בנין, חוץ מפסוק זה שהוא צורך שלחן גבוה, ואינו אומר חטים ללחם הפנים וכבשים לתמידין ועצים למערכה, וי"ל ששלשתן צורך בנין הם, שמן המשחה שבו נמשחו ונתקדשו כל כלי המשכן, וקטורת נמי שכן דרך מלכים שמבשמים להם הבית קודם שיכנסו לתוכו, וכל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כו', ושמן למאור שכן דרך המלכים להדליק נר לפניהם קודם שיכנסו לבית, ואף על גב דלאו לאורה הוא צריך מכל מקום הוא כבוד של מעלה. עכ"ל. ומבואר מזה דקטורת ונרות הם חלק מצורת הבית.²

ובהערה שם הוסיף:

ואתי שפיר בזה מאי טעמא קרויה המנורה בתורה מנורת המאור, והמזבח הפנימי מזבח קטורת הסמים, מה דלא אשכחן כוותיה בשאר הכלים שאין המזבח החיצון קרוי מזבח הקרבנות וכדומה. והוא משום דהנרות והקטורת הם מצורת הכלים שכן הוא שלמות צורת הבית להיות שם מנורה דולקת ומזבח עם קטורת מוקטרת.

על דברי ה"בית ישי" יש להוסיף את הפסוקים בתחילת פרשת תצוה (שמות כ"ז, כ"ח-כ"א):

וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כִּתִּית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. בְּאֵהָל מוֹעֵד מְחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבְנָיו מְעַרְבֵי עֵד בִּקְרֹר לְפָנָיו ה' חֲקַת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ותמהו המפרשים³, שאין זה מקומה של פרשה זו, שהרי הפרשה עוסקת במעשה המשכן. עבודת המנורה ראויה לבוא אחר מעשה המנורה. אכן, כיון שמנורה עם נרותיה המאירים הם חלק מצורת הבית, על כן שייכת פרשה זו למעשה המשכן.

² בדברים אלה ביאר ה"בית ישי" דברי הירושלמי המובאים ברש"י שבת צ"ב ע"א בשם רב האי שלמדו מלאכת שבת ממשא בני קהת "ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. שמן אחד בימין ושמן אחד בשמאל והקטורת בחיקו והחביתין בכתף", ותמה האגלי טל (פתיחה ס"ק א') הרי מלאכות שבת נלמדות מבנין המשכן ולא מעבודת הקרבנות, ועל פי דבריו שהשמן למאור הוא מצורת הבית מובן שזה חלק מהבנין ואפשר ללמוד מכאן למלאכות שבת.

³ ע"י העמק דבר לשמות כ"ז, כ'.

וכן משמע בפרשת אמור (ויקרא כ"ד, ב'):

צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית וכן פתית למאור להעלות נר תמיד.

ופירש רש"י:

צו את בני ישראל - זו פרשת מצות הנרות. ופרשת "ואתה תצוה" לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה. וכן משמע, ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך.

הרי מפורש שפרשת הנרות ב"ואתה תצוה" היא על סדר מלאכת המשכן, ללמדנו שהמנורה המאירה היא חלק ממלאכת עשיית המשכן, והנרות המאירים הם צורת המנורה. יש להוסיף ולומר שהמנורה המאירה מהווה חלק מצורת הבית בעיקר בלילה, כדברי הכתוב: "מערב עד בקר". בלילה אין הבית ניכר בצורתו אלא על ידי המנורה המאירה את הבית. החושך מטשטש את הצורה, והאור נותן למקדש את צורתו. רק על ידי האור נחשב כל כלי כעומד על מכונו וכל מקום נראה בצורתו⁴. בכך יש לבאר את דברי המשנה (מנחות פ"ד מ"ד):

שאינ מחנכין... את המנורה אלא בשבעה נרותיה בין הערבים.

וכן פסק הרמב"ם בהל' תמידין ומוספין פ"ג הי"א:

ואין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותיה בין הערבים.

ובפירושו המשניות (מנחות שם) באר הרמב"ם:

וענין החנוך ההרגל... ותחלת הדלקת הנרות במנורה בין הערבים שנאמר "מחוץ לפרכת העדות יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה'". והושאלה מלת חנוך בדברים אלה להתחלת העשייה, כאלו מרגילים כלי זה לעבודה זו על דרך הדמיון לאדם בתחלת למודו מדע מסויים או מדות מסויימות שיתרגל בהם עד שיקלטו בו כתכונה.

הרמב"ם לומד דין זה מן הפסוק שבתחילת פרשת "ואתה תצוה", המדבר על הדלקת המנורה כחלק מעשיית המשכן. בהדלקה זו מדגישה התורה "מערב עד בקר", שזה הזמן בו הנרות הדולקים נותנים למנורה את צורתה, ועל כן בהדלקה זו מחנכין את המנורה⁵.

⁴ אמנם ב"בית ישי" שם כתב להיפך, שדוקא ביום המנורה היא צורת הבית ובלילה ההדלקה מדין עבודה כקרבן, ואף על פי כן נראה כדברינו, במיוחד לאור ההבנה בפרשת "ואתה תצוה" ובפרשת אמור, שבהן נאמר במפורש "מערב עד בקר". ועוד, ששם כתב על פי שיטת רש"י שבלילה הוה כקרבן, ורש"י הלא סובר שאין כלל הדלקה ביום, ובשיטת הרמב"ם נראה כמ"ש.

⁵ בספר "מקדש דוד" סי' כ"א סע' ב' הביא שהרשב"א בתשובה הקשה על הרמב"ם ממשנה זו ומביאורה בגמ', שהגמ' ביארה שחונכין המנורה בלילה משום שכתוב "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות", ואי לא דעביד הדלקה מאורתא, מצפרא מהיכא (מנחות נ' ע"א), ולשיטת הרמב"ם שאין הבדל בין הדלקת יום להדלקת לילה, הרי בשניהם עביד הטבה. וכתב ה"מקדש דוד" שהרמב"ם הרגיש בזה ולכן הביא טעם אחר בפיהמ"ש והוא מן הפסוק בריש "ואתה תצוה". ויש לדון בדבר זה, כיצד מביא הרמב"ם טעם אחר מטעם הגמ'. ובחידושי הגרי"ז על מנחות (מ"ט ע"א במשנה "ולא את המנורה וכו'"), דוקא חיזק שיטת הרמב"ם

"בהיטיבו את הנרות" - עבודת המנורה של הכהנים**"נרות - עבודת פנים"**

גדר עבודה במנורה הוא אחד מג' הגדרים שהביא הרוגאצ'ובי⁶.
מקור מפורש לכך בגמרא בפסחים (נ"ט ע"א):

אין לך עבודה שכשירה מערב עד בוקר אלא זו בלבד. מאי טעמא, אמר קרא
"יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר", "אותו מערב עד בוקר", ואין דבר
אחר מערב עד בוקר.

מכאן שהדלקת הנרות נקראת עבודה.
ובהמשך הגמרא שם:

...והא כתיב "אותו", האי "אותו" מיבעי ליה למעוטי עבודה שבפנים ומאי
ניהו קטרת.

ופירש"י:

דמסתברא דכי קא ממעיט עבודת פנים דכוותה קממע"ט. נרות עבודת פנים
וקטרת עבודת פנים.

אף הרמב"ם מכנה את הטבת הנרות בשם עבודה⁷. כך כתב בהל' ביאת המקדש פ"ט ה"ה:

...היוצק והבולל והפותרת והמולח והמניף והמגיש ומסדר את לחם הפנים או
את הבזיכין על השלחן והמטיב את הנרות והמצית אש במזבח והקומץ
והמקבל דמים, אף על פי שנפסלו והרי הוא מוזהר על כל אלו ולוקה אינו
חייב מיתה, מפני שכל אחת מהן עבודה שאחריה עבודה ואינה גמר עבודה.

וכן משמע מלשון הרמב"ם שדישון המנורה נקרא עבודה. זו לשונו שם בפ"ט ה"ח:

הרמת הדשן צריכה כהן, שנאמר "ולבש הכהן מדו בד וגו'", ואם הרים
ישראל לוקה ואינו חייב מיתה אף על פי שאין אחריה עבודה, שנאמר
"עבודת מתנה", עבודת מתנה הוא שתהיה בכהן לבדו ואם קרב לה הזר
חייב מיתה, אבל עבודת סלוק אין חייבין עליה מיתה, וכן אם דישן מזבח
הפנימי והמנורה אינו חייב מיתה.

ממשנה זו, וכתב שאם אין הדלקה בבוקר, מה החידוש בזה שמחנכין המנורה בהדלקת בין הערבים, ואדרבה
מכאן מוכח כשיטת הרמב"ם שיש הדלקה ביום. ועי' לקמן בפרק העוסק בהדלקת התמיד (עמ' קי).

⁶ המובא לעיל הערה 1.

⁷ יש לדקדק בלשונו בהלכות עבודת יום הכפורים (פ"ב ה"א) שכתב: "כל מעשה התמידין והמוספין של יום
זה כהן גדול עושה אותן והוא לבוש בבגדי זהב, ועבודות המיוחדות ליום זה בבגדי לבן", מדוע לתמידין
ומוספין קרא מעשה, ולעבודות המיוחדות קרא עבודה. והיה מקום לחשוב שבין מעשה תמידין יש הטבת
הנרות וקראה הרמב"ם 'מעשה' ולא 'עבודה', אלא שלשון ההלכה בהל' ביאת המקדש פ"ט ה"ה מלמדת שזו
עבודה, וצ"ע.

דישון והטבה

שאלות על לשון הרמב"ם

כתב הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י-י"ב):

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה שנאמר "יערוך אותו אהרן ובניו", והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להן זמן, שנאמר "להעלות נר תמיד".

וכמה שמן הוא נותן לכל נר - חצי לוג שמן, שנאמר "מערב עד בקר", תן לו כמדה שיהיה דולק מערב עד בקר. ואין מחנכין את המנורה אלא בהדלקת שבעה נרותיה בין הערבים.

מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר במידה והוא חצי לוג. וזה שהסיר משליכו במקום הדרשן אצל המזבח עם דישון המזבח הפנימי והחיצון, ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם, ונר שמצאו שלא כבה מתקנו.

דברי הרמב"ם צריכים עיון בכמה עניינים.

א. מנין לרמב"ם שהדישון וההטבה הם המצוה ולא הדלקת המנורה שלכאורה היא תכלית המנורה.

ב. צורת הלימוד מן הפסוקים דורשת בירור.

1. הרמב"ם כותב בהגדרת המצוה "בבוקר ובין הערבים", וכמקור מביא את הפסוק "יערוך אתו אהרן ובניו", והלא המשכו של הפסוק הוא "מערב עד בקר", ואין הבוקר בכלל?!
 2. בהלכות אלו לומד הרמב"ם מן הביטוי "מערב עד בקר" - "תן לו כמדה שיהיה דולק מערב עד בקר", ובפירוש המשניות (מנחות פ"ד מ"ד) על דברי המשנה "אין מחנכין... את המנורה אלא בשבעה נרותיה בין הערבים", כתב: "ותחילת הדלקת הנרות במנורה בין הערבים שנאמר: 'מחוץ לפרכת העדות יערוך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה'".
 3. הקשו אחרונים (עי' ספר המפתח בהוצאת פרנקל על ה"י) על מה שהביא הרמב"ם את הפסוק "להעלות נר תמיד" להוכיח שהדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה, והלא היא כקרבנות שקבוע להם זמן בבוקר ובין הערבים, ומדוע צריך פסוק מיוחד ללמדנו?⁸
- ג. שתי הלכות הביא הרמב"ם בהלכה י"א, האחת שכמות השמן שנותנים במנורה היא חצי לוג, והשניה שאין מחנכין המנורה אלא בהדלקת נרותיה בין הערבים, ויש להבין הקשר בין הלכות אלו, ומדוע חיברן הרמב"ם בהלכה אחת.

⁸ בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז) כתב שכל ענין זמן של בוקר ובין הערבים הוא רק להטבה ולא להדלקה, שהרי מעשה ההדלקה אינו מעכב ועיקר דין הנרות שיהיו דלוקים, נמצא דעצם מעשה ההדלקה אין זמנה קבוע ולכן צריך פסוק מיוחד. ודברים קשים הם, שהרי במפורש כתב הרמב"ם: "והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להן זמן", הרי שהוא מתייחס להדלקה כדבר שקבוע לו זמן. ודברי הרמב"ם מובנים, שכן כתב שהדלקת הנרות היא הטבתם, והיינו שסיום ההטבה הוא בהדלקה שהיא חלק מן ההטבה, וזמן ההטבה הוא זמן ההדלקה, ודברי הגר"ח צ"ע. ב"מקדש דוד" (סי' כ"א סע' א') כתב משום שהדלקה לאו עבודה היא, ולענין דחיית שבת וטומאה בעינן שתהא עליה שם עבודה. ואף זה קשה, שאף שאינה עבודה מצד עצמה ובפני עצמה, מכל מקום היא חלק מן ההטבה, וכשם שההטבה היא עבודה אף הדלקה עבודה, שהרי הדלקת הנרות היא הטבתם.

ד. פתיחת הלכות המנורה צריכה עיון, שכן פתח הרמב"ם:

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה.

ולא פתח כמו שראוי היה לפתוח על פי רגילות לשונו:

מצות עשה לדישן המנורה ולהיטיב הנרות בבוקר ובין הערבים.

וכבר הבאנו שדקדקו אחרונים בלשונות אלו של הרמב"ם⁹.

לשונו המיוחדת בולטת על רקע תחילת הפרק (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"א), בו פתח את הלכות הקטורת, כמו שרגיל לפתוח את ההלכות ב"מצות עשה":

מצות עשה להקטיר הקטורת על מזבח הזהב.

מקורותיו של הרמב"ם בדברי חז"ל

מלשונות חז"ל במשנה ובגמרא אנו למדים שהמצוה היא הדישון וההטבה.

בסדר העבודות של כל יום אמרו (יומא פ"ב מ"ג):

...הפיס השני: מי שוחט, מי זורק, מי מדשן מזבח הפנימי ומי מדשן את

המנורה...

ובסדר עבודת יום הכפורים אמרו (שם פ"ג מ"ד):

...נכנס להקטיר קטורת של שחר ולהטיב את הנרות...

במסכת תמיד בסדר העבודה אמרו (פ"ג מ"א):

אמר להם הממונה: בואו והפיסו, מי שוחט, מי זורק, מי מדשן מזבח הפנימי, מי מדשן את המנורה.

ובסוף אותו פרק (מ"ט):

מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שני נרות מזרחיים דולקים, מדשן את השאר ומניח את אלו דולקים במקומן. מצאן שכבו, מדשנן ומדליקן מן הדולקים, ואחר כך מדשן את השאר. ואבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות...

למרות שהזוכה בדישון מדליק את הנרות, שם העבודה הוא דישון, ועל דישון המנורה היו מפיסין ולא על ההדלקה.

ביטוי נוסף במשניות הוא "להיטיב את הנרות", כנזכר לעיל ממסכת תמיד (פ"ג מ"ט). כך אנו למדים מלשונו של אביו משמיה דגמרא ואליאב דאבא שאול (יומא ל"ג ע"א):

⁹ ע"י לעיל מצות שמירת המקדש עמ' סה, הערה 15.

...ודישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות, והטבת חמש נרות קודם לדם התמיד, ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות, והטבת שתי נרות קודם לקטורת...

מובנת אפוא הגדרת הרמב"ם את המצוה:

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה.

"הדלקה לאו עבודה היא"

אמנם יש לשאול על לשון המשנה, מדוע נקטו דישון והטבה ולא נקטו בלשון הדלקה, שהיא לכאורה עיקר המצוה. תשובה לשאלה זו יש בגמרא (יומא כ"ד ע"א). הגמרא הגדירה את העבודות שזר שעבד בהן חייב:

"עבודת מתנה", ולא עבודת סילוק, "ועבדתם", עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה.

מתוך כך שאלה הגמרא (שם ע"ב) על עבודות המנורה:

זר שסידר את המנורה ליחייב? איכא נתינת פתילה.
נתן פתילה ליחייב? איכא נתינת שמן.
נתן שמן ליחייב? איכא הדלקה.
הדליק ליחייב? הדלקה לאו עבודה היא!

הרמב"ם פסק מימרא זו להלכה (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז):

וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן.

ה"כסף משנה" הראה מקורו בגמ' הנזכרת, האומרת "הדלקה לאו עבודה היא". בגמרא זו התקשו ראשונים ואחרונים¹⁰: מדוע הדלקה אינה עבודה, והלא היא תכלית השמן והפתילה, ואף התורה נקטה לשון העלאת הנרות שפירושה הדלקה, ומה ראו חז"ל על ככה לצאת מן הפשט ומן ההגיון לכאורה? נראה, שדברי הגמרא הם מן הדברים המקובלים¹¹, שהרי אין חולק עליהם, ועל כן יש לומר "אם קבלה היא נקבל".

¹⁰ עי' תוס' ישנים על אתר: "תימה לה"ר יוסף, כיון דהדלקה לאו עבודה היא אמאי כתיב בה כהן, דכתיב (במדבר ח') 'דבר אל אהרן ואל בניו בהעלתך את הנרות וגו'". ולא תירץ. הריטב"א במקום כתב: "תמיהא מילתא דהא כתיב בה אהרן ובניו, 'דבר אל אהרן ואל בניו לאמר בהעלותך את הנרות', וכתב 'ובהעלות אהרן את הנרות', וי"ל דלהכי לא אפקיה בלשון חיוב, ואמר 'בהעלות' או 'בהעלותך' לומר דלאו עבודה היא לחייב עליה מיתה בזר, כשם שאין חיוב מיתה בעבודה שאינה תמה".
¹¹ כך כתב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה (עמ' י"א במהדורת הרב קאפח): "נמצא לפי הכללים שהקדמנו שכל הדינים הקבועים בתורה נחלקים לחמשה חלקים. החלק הראשון, הפירושים המקובלים

אמנם עומק גדול יש בדברים מקובלים אלה, שבודאי לא היינו מגיעים לעומק זה בלימוד שכלי.

בספר "חמדת דניאל"¹² ביאר שהדלקה לאו עבודה היא משום שהשמן אינו מקדשי מזבח, ומתוך כך אינו עומד לשריפה אלא להאיר. יש הבדל בין אש השורפת עצי המערכה שעניינה לכלות את העצים, ובין אש שמטרתה להאיר ולא לכלות השמן. הדלקה היא עבודה באש השורפת ומכלה, ואינה עבודה באש שאין מטרתה כילוי. במזבח, האש היא המטרה, והעצים הם חומר בערה, ואילו במנורה האור הוא המטרה, והאש תפקידה לעשות מן השמן חומר מאיר.

ועדיין יש לשאול על דבריו. בגמרא הרי מבואר שדישון הנרות והטבתם נחשבים עבודה, והלא כיון שהשמן אינו מקדשי מזבח אף הטיפול בשמן לא ראוי להיקרא עבודה, והרמב"ם הלא כלל ההטבה ברשימת העבודות שהזר מוזהר עליהן (כמובא לעיל מהל' ביאת המקדש פ"ט ה"ה). יש להוסיף שהרמב"ם דקדק בלשונו הזהב כשכתב:

אם היטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן.

ולפי "חמדת דניאל" לכאורה לא צריך להיות הבדל בין הטבת הנרות להדלקתם. על כן נראה שצריך להוסיף לדבריו את דברי המאירי (על אתר, יומא כ"ד ע"א):

...ואף בהדלקה אינו חייב (זר שהדליק) שהדלקה אינה עבודה שאינו נותן דבר שיש בו ממש.

אף דברים אלה אינם יכולים להתקיים לבדם, שהרי הדלקת עצי המערכה עבודה היא ונחשבת דבר שיש בו ממש.

אלא ש"ל שכיון שהשמן לא נועד לשריפה, על כן ההדלקה דבר שאין בו ממש היא. ביאור הענין הוא, שהשמן והפתילה יש בהם בכח את האור העתיד לצאת מהם. האור גנוז הוא בתוך השמן. ההדלקה לא באה אלא להוציא את כח האור שבשמן אל הפועל. השמן הוא המאיר, והאש רק מגלה את כחו. בדברים שכוליים הוא מטרת השריפה, הרי שההדלקה עושה זאת ממש. אבל בדברים שאינם קדשי מזבח ואינם עומדים לשרף אלא עומדים

ממשה שיש להם רמז בכתוב או שאפשר ללמדם באחת המדות, וזה אין בו מחלוקת כלל, אלא כל זמן שיאמר אדם קבלתי כך וכך מסתלק כל וכוח. החלק השני, הם הדינים שבהם אמרו שהם הלכה למשה מסיני, ואין עליהם ראייה כמו שאמרנו, וגם זה ממה שאין בו מחלוקת...". ביטוי מיוחד כזה, ש"הדלקה לאו עבודה", אם לא היה מהדינים המקובלים בודאי היה לו חולק.

¹² באסיפת זקנים במנחות פ"ט ע"א על תוד"ה "חצי לוג". ותמהו שם התוס' מדוע צריך לקדש השמן בכלי שרת, כדמשמע שם בגמרא. ובאר "חמדת דניאל" את דברי התוס' שהשמן, כיון שאינו מקדשי מזבח, אין צריך כלי שרת. והוכיח כן מתוס' תמורה י"ד ע"א שכתבו (בג' שיטה מקובצת שם) "דלא שייך קדושת כלי אלא בקדשי מזבח", והוסיף שדברים אלה מתאימים לדברי הגמרא יומא כ"ד ע"ב "הדלקה לאו עבודה היא". ועדיין צ"ע, הרי בגמרא משמע שצריך כלי שרת, ואדרבא דבריו מקשים עוד יותר את הגמ', ממנה משמע שצריך כלי שרת לשמן המנורה. ונראה שהצורך בכלי שרת הוא על מנת לקדש את השמן קודם נתינתו במנורה, ודוקא כלי של חצי לוג, שמטרתו לעשות את השמן בחינת "נקודה" שכולו יחידה אחת שמטרתה להאיר. ראייה לדבר מה שאמרנו "נר שכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה" (מנחות פ"ח ע"ב), שרואים השמן כולו כשרוף וכדשן, וזה משום שכל השמן נקודה אחת הוא וזה נעשה בכלי שרת של חצי לוג שמקדש את השמן כיחידה אחת למנורה.

להאיר, בהם הדלקה אין בה ממש ולא עבודה היא. אבל דישון המנורה והטבת הנרות הם עבודה, כיון שעובד הוא בשמן והפתילה שהם ממשות האור¹³.
בזוהר הקדוש אמרו (ח"ב קס"ו ע"א):

פתח רבי יוסי ואמר (משלי ו') "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר". "כי נר מצוה" - כל מאן דאשתדל בהאי עלמא באינן פקודין דאורייתא אתסדר קמיה בכל פקודא ופקודא חד שרגא לאנהרא ליה בההוא עלמא.

"ותורה אור" - מאן דאתעסק באורייתא זכי לההוא נהורא עלאה דאדליקת שרגא מניה, דהא שרגא בלא נהורא לא כלום, נהורא בלא שרגא אוף הכי לא יכיל לאנהרא. אשתכח דכלא דא לדא אצטריך. אצטריך עובדא לאתקנא שרגא, ואצטריך למלעי באורייתא לאנהרא שרגא. זכאה איהו מאן דאתעסק בה בנהורא ובשרגא.

תרגום: "כי נר מצוה" - כל מי שמשתדל בעולם הזה במצוות התורה, נסדר לפניו בכל מצוה ומצוה נר אחד להאיר לו בעולם הבא. "ותורה אור" - מי שעוסק בתורה זוכה לאור העליון שמדליקים ממנו את הנר, שהרי נר בלא אור לא כלום, אור בלא נר גם כן אינו יכול להאיר. נמצא שהכל צריך זה לזה. צריך מעשים לתקן נר, וצריך לעסוק בתורה להאיר את הנר. אשרי מי שעוסק בה באור ובנר.

המצוה בחינת נר, שהוא הכלי, השמן והפתילה, והתורה היא האור, היינו האש המדליקה את הנר.

מובן, אפוא, שהמצוה במנורה היא ה"טיפול" בכלי, בשמן ובפתילה, וההדלקה היא בחינת תורה, שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול ועל כן כשרה בזר. על כן ההדלקה לאו עבודה, שכן אינה בחלק העבודה אלא בחלק התורה.

הסברה זו מתאימה לשיטת הרמב"ם, שהדלקה כשרה בזר לכתחילה, ודלא כהראב"ד שרק בדיעבד אם הדליק זר כשר (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז).

הדישון עבודת סילוק

על מנת שנבין לשונו של הרמב"ם בהגדרת מצות הטבת הנרות נתבונן בלשונו במצוות שקדמו למצוה זו בהלכות תמידין ומוספין.

בפ"א ה"א כתב:

מצות עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום.

בפ"ב ה"א כתב:

¹³ הרי נאמר בבראשית (א', ד') "וירא אלהים את האור כי טוב", ומכאן בא הביטוי "בהיטיבו את הנרות", שענינו העבודה באור הגנוז בשמן.

מצות עשה להיות אש יקודה על המזבח תמיד.

ושם בה"י כתב:

הרמת הדשן מעל המזבח בכל יום מצות עשה.

ובפ"ג ה"א כתב:

מצות עשה להקטיר הקטורת על מזבח הזהב שבהיכל פעמים בכל יום.

ושם בה"י כתב:

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה.

בשתי מצוות לא פתח הרמב"ם במילים "מצות עשה" אלא הקדים את המעשה למצוה, ושתייהן בענין הדשן. בודאי דברים בגו.

עבודת הדשן נקראת בגמרא עבודת סילוק. כך הוא לשון הגמרא (יומא כ"ד ע"א):

אמר רב: ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה: זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין. ולוי אמר אף תרומת הדשן... מאי טעמא דרב, דכתיב (במדבר י"ח) "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת", "עבודת מתנה" ולא עבודת סילוק, "ועבדתם", עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה.

"עבודת מתנה" היא עבודה שנותנים בה דברים על גבי המזבח, ו"עבודת סילוק" היא עבודה שמסלקים בה דברים שצריך לסלקם מעל המזבח. נתינה על גבי המזבח היא דבר שעושים אותו לכתחילה מפני הציווי. הסילוק, לעומת זאת, אינו בא אלא כשיש דשן, והציווי בא רק אחרי שהצטבר דשן. לכן בהגדרת המצוות הקשורות לדשן הקדים הרמב"ם את הדשן למצוה - "דישון המנורה... מצות עשה" - ואילו בעבודות המתנה הקדים הציווי למעשה.

הדלקת הנרות היא הטבתם

דברי הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"ב): "והדלקת הנרות היא הטבתם", נדונו בהרחבה בדברי האחרונים. הקושי בהם ברור כפי שהגדירו בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז):

וצ"ע דברי הרמב"ם מה שכתב דהדלקת הנרות היא הטבתם, והרי להדיא מבואר ביומא דף כ"ד דהטבת הנרות עבודה והדלקה לאו עבודה היא, וכן הלא פסק גם הרמב"ם בפ"ט מהל' ביאת מקדש שם דהטבת הנרות פסולה בזר והדלקה כשרה בזר, הרי להדיא מבואר דהדלקה לאו הטבה היא, וצ"ע.

הגר"ח על פי דרכו וסגנונו באר שיטת הרמב"ם:

והנראה מוכרח בדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דכל עיקר הך מילתא דהדלקת הנרות, אין המצוה בעצם מעשה ההדלקה, כי אם דעיקר מצותה הוא שיהיו הנרות דולקים תמיד, ובוזה שהנרות דולקים, הוא דהוי יסוד קיום מצוה זו, ועלה הוא דקאמר גם כן הרמב"ם ד"הדלקת הנרות היא הטבתן", רצה לומר דבמה שהנרות דולקים כהלכתן, בהכי הוא דמיקיימא מצוה זו דהטבה, מה שאין כן עצם מעשה ההדלקה אינה שייכה לעיקר קיום מצוה זו.

כתב על זה תלמידו "אבן האזל" (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"ז):

והנה אף שבדברי הרמב"ם מבואר כדברי אדמו"ר (הגר"ח), אבל אכתי צריך ביאור דמנא ליה להרמב"ם לומר כן.

לעיל התבארה שיטת הרמב"ם הבנויה על דברי הגמרא "הדלקה לאו עבודה היא", ובפרק זה ברצוננו לבאר הביטוי "הדלקת הנרות היא הטבתם". בהמשך הדברים שם ב"אבן האזל" התייחס לביטוי מיוחד זה וכתב:

ובבאור לשון הרמב"ם שכתב "והדלקת הנרות היא הטבתם" נראה דכוונתו הוא לבאר מה שכתב בתחילת מנין המצוות שלפני הל' תמידין ומוספין "להדליק נרות בכל יום", שהכוונה שמה שמנה במצות עשה על הדלקת הנרות, הוא הטבתם. וכן מבואר בלשון הרמב"ם בספר המצוות וז"ל: מצות עשה כ"ה הוא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ד' והוא אמרו ית"ש "יערוך אותו אהרן ובניו" וזאת היא מצות הטבת הנרות, עכ"ל, הנה פתח בהדלקה וסיים בהטבה, אלא דכוונתו שתכלית הציווי הוא להדליק הנרות, אבל המצוה היא ההטבה.

ותימה גדולה היא לומר שדברי הרמב"ם בהלכה מתייחסים למנין המצוות שבריש הלכות תמידין ומוספין, והלא לשון הרמב"ם היא "ומדליק נר שכבה והדלקת הנרות היא הטבתם", ובודאי בא להסביר הלכה זו על נר שכבה, ולא את לשון מנין המצוות.

המקור לביטוי "הטבת הנרות", כאמור לעיל, הוא בפסוק "בהיטיבו את הנרות" שבסוף פרשת תצוה. הרמב"ם נותן פירוש למילה "בהיטיבו" באומרו ש"הדלקת הנרות היא הטבתם", והיינו שההטבה אינה רק הכנה לקראת הדלקת הנרות הבאים לאחר מכן בבין הערבים (כפי שלמדו ראשונים), אלא היא כוללת בעצמה גם את ההדלקה. על כן נר שכבה שצריך להיטיבו, ההטבה כוללת גם את הדלקתו, שכן "הדלקת הנרות היא הטבתם". הדברים יתבארו יותר בהתבוננות בהלכה כולה. זו לשון ההלכה (הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ב):

מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר במידה והוא חצי לוג, וזה שהסיר משליכו במקום הדשן אצל המזבח עם דישון המזבח הפנימי והחיצון.

ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם, ונר שמצאו שלא כבה, מתקנו.

פתח בדישון וסיים בהטבה, ומדוע לא אמר 'מהו דישון המנורה והטבת הנרות', ומה מוסיף המשפט "והדלקת הנרות היא הטבתם".

לשון התורה היא "בהיטיבו את הנרות". חכמים שינו מלשון התורה וקראו לעבודה זו "דישון המנורה", כדברי המשנה: "מי שזכה בדישון המנורה...".

חכמים מלמדים אותנו כיצד להתייחס לנר שכבה ולהדלקתו מחדש. אפשר להבין שההדלקה אינה אלא תיקון והמשך לנר שדלק קודם לכן, ואפשר להבין שההדלקה היא חידוש, ויש כאן נר חדש. הביטוי "דישון המנורה" מלמד שגם שכבה הרי הוא דשן וצריך להסיר את השמן ואת הפתילה ולהדליק הנר מחדש, כלשון חכמים: "נר שכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה" (מנחות פ"ח ע"ב). מכאן יש להבין שהדלקת הנר החדש אינה תיקון והמשך לנר שכבה, אלא יש כאן מצוה חדשה.

לשון התורה במקומה עומדת "בהיטיבו את הנרות", והכוונה מלשון אור, שנאמר (בראשית א', ד'): "וַיִּצְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב", והדלקת הנרות היא הטבתם, וצריך להדליקו מחדש אחר הדישון.

הדישון הוא, אפוא, לשון חכמים, הבאה להרחיב לשון "בהיטיבו" ועל כן היא כוללת גם את ההטבה, וזהו שאמר "מהו דישון המנורה", שעליו אמרו חכמים "מי שזכה בדישון המנורה", והוא לשון הכוללת בלשון חכמים גם את ההטבה.

והוסיף אחר שסיים במלאכת הדישון וההטבה שצריך גם להדליק, שכן זו לשון התורה "בהיטיבו את הנרות" הכוללת גם את ההדלקה, כנ"ל:

ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם.

ובהמשך כתב:

ונר שמצאו שלא כבה, מתקנו.

שכן בנר שלא כבה אין השמן נחשב לדשן, ואותו נר צריך להמשיך להיות דלוק ועל כן מתקנו. נר זה הוא תיקון והמשך לנר שדלק, ולא נר חדש.

נראה שמקור הדין הקובע שגם שכבה הרי הוא כדשן וצריך נר חדש, הוא בלשון התורה, שחילקה בין הדלקת הבוקר ובין הדלקת בין הערבים (שמות ל', ז-ח):

בְּבֹקֶר בְּהִיטְיְבוּ אֶת הַנֵּרוֹת... וּבְהַעֲלֹת אֶהְרֹן אֶת הַנֵּרוֹת בֵּין הָעֶרְבִים...

מכאן ששני דינים שונים הם, בוקר ובין הערבים. בבוקר המצוה היא "להיטיב", דהיינו לתקן, ובין הערבים "להעלות", דהיינו להדליק מחדש. בפשטות ההדלקה בין הערבים היא הדלקה חדשה של נר שכבה, ומכאן שגם שכבה - נידשן השמן ונידשנה הפתילה, ונולד דין חדש בהדלקת הנר בזמן שהתחדש, בין הערבים. בבוקר, לעומת זאת, ההדלקה היא תיקון והמשך לנר שדלק.

מאידך, אמרה תורה:

להעלות נר תמיד.

בפסוק זה לא באה העלאת הנר לעומת הטבתו. ההעלאה כאן היא חלק מ"נר תמיד". פסוק זה כולל גם את הבוקר וגם את בין הערבים בדין אחד ובהמשך אחד. מכאן למדו שגם שלא כבה אינו צריך הדלקה מחדש, אלא תיקון בלבד על מנת שימשיך ברצף.

"להעלות נר תמיד" - גדר הזמן במצות הנרות**המצוה וזמנה בפסוקי התורה**

מקור המצוה בתורה הוא בתחילת פרשת תצוה (שמות כ"ז, כ"ב-כ"א):

וְאֵתָהּ תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ כְּתִית לְמֵאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד.

בְּאֵהָל מוֹעֵד מִחוּץ לַפְּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר לִפְנֵי ה' חֲקֵת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

הביטוי "נר תמיד" יכול להתפרש בשני אופנים. א. תמיד ללא הפסקה, כאש תמיד. ב. תמיד בקצב קבוע, כקרבן תמיד. להלן נדון בשני אופנים אלו ובשייכותם לנר תמיד.

סופה של הפרשה מוכיח על תחילתה. בסוף פרשת תצוה נאמר (שמות ל', ז'-ח'):

...וְהִקְטִיר עָלָיו אֶהְרֹן קִטְרֹת סַמִּים בְּבֹקֶר בְּבֹקֶר בְּהִיטְבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יִקְטִירָנָהּ. וּבְהַעֲלֹת אֶהְרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעֶרְבִים יִקְטִירָנָהּ קִטְרֹת תָּמִיד לִפְנֵי ה' לְדֹרֹתֵיכֶם.

פסוקים אלה מלמדים שיש מצוה להיטיב הנרות בבוקר ולהעלותם בין הערבים. מכאן שדולקים הם ללא הפסקה, שהרי גם הטבת הנרות בבוקר היא הדלקתם, ובבוקר מדליקים בשמן כמידת יום ובלילה כמידת לילה. מכאן למדנו, אפוא, ש"נר תמיד" היינו נר שדולק ללא הפסקה. בוקר ובין הערבים. מכאן המקור למה שכתב הרמב"ם שהדלקת בוקר ובין הערבים היא מצוה אחת (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י):

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה, שנאמר "יערוך אותו אהרן ובניו".

הפסוק "יערוך אותו אהרן ובניו" מציין רק את פעולת המצוה, אבל זמנה, הכולל בוקר ובין הערבים, נאמר בפסוק הקודם לו: "להעלות נר תמיד", המתבאר בסיומה של הפרשה: "בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות... ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים". הביטוי "להעלות נר תמיד" הוא המקור לקביעות המצוה, ואותו מביא הרמב"ם להוכיח שמצוה זו דוחה שבת (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י):

והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להן זמן, שנאמר "להעלות נר תמיד".

שני דברים נלמדים מביטוי זה. האחד, "להעלות", שממנו לומד הרמב"ם שהדלקת הנרות דוחה שבת אף שהמצוה היא ההטבה, והשני "תמיד", שעניינו בוקר ובין הערבים ללא הפסקה, ועל כן השבת נדחית מפני ההדלקה של בוקר ושל בין הערבים. הפסוק הבא הוא מקור המצוה:

יערך אתו אהרן ובניו מערב עד בקר לפני ה'.

אי אפשר לפרש את הביטוי "מערב עד בוקר" כזמן בו חלה המצוה, שהרי למדנו קודם "להעלות נר תמיד", וכבר התבאר ש"תמיד" היינו בוקר ובין הערבים. על כן למדו חכמים שבפסוק זה מדובר על שיעור המצוה (פסחים נ"ט ע"א):

תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בוקר.

סיבת הדבר י"ל כמו שביארנו לעיל. אף שהמנורה דולקת ביום ובליילה, מכל מקום עיקר צורתה הוא בליילה, שאז פועלת היא את פעולת ההארה, וזה הלא עניינה של מנורה. מכאן הוסיף הרמב"ם ללמוד גם את הדין שאין חונכין את המנורה אלא בהדלקת נרותיה בין הערבים, שכן אז נשלמת צורתה והיא יוצאת מן הכח אל הפועל במילואה ובשלמותה¹⁴. על כן הביא הרמב"ם שתי הלכות אלו - מידת השמן וחנכות המנורה - יחד בהלכה אחת (הי"א), שכן שתיהן מקור אחד להן, "יערך אותו אהרן מערב עד בקר"¹⁵.

שני "תמידים"

הזכרנו לעיל ששתי צורות יש בהן מתקיים הביטוי "תמיד". האחת היא מציאות של רצף ללא הפסקה, כמו שאמר הכתוב (ויקרא ו', ו'): :

אש תמיד תוקד על המזבח לא תקבה.

השניה היא מציאות או פעולה הנעשית בתדירות קבועה, כמו שאמר הכתוב (במדבר כ"ח, ד'-ו'): :

את הפכש אחד תעשה בבקר ואת הפכש השני תעשה בין הערבים...
עלת תמיד העשיה בהר סיני.

בכל מצוה שנאמר בה תמיד יש, אפוא, צורך להבין באיזה אופן מתקיימת מצות התמיד. בלחם הפנים, למשל, נחלקו בזה רבי יוסי ורבנן במשנה במנחות (פי"א מ"ז):

ארבעה כהנים נכנסין, שנים בידם שני סדרים ושנים בידם שני בזיכים, וארבעה מקדימין לפניהם, שנים ליטול שני סדרים ושנים ליטול שני בזיכים... אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה שנאמר (שמות כ"ה) "לפני תמיד". רבי יוסי אומר אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין אף זו היתה תמיד.

¹⁴ ומיושבת שאלה ב 2.

¹⁵ ומיושבת שאלה ג.

ובגמרא הביאו (צ"ט ע"ב):

תניא רבי יוסי אומר אפילו סילק את הישנה שחרית וסידר את החדשה ערבית אין בכך כלום אלא מה אני מקיים "לפני תמיד", שלא ילין שלחן בלא לחם.

שיטת רש"י בנר תמיד

על הפסוק "להעלות נר תמיד" פירש רש"י (שמות כ"ז, כ):

תמיד - כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר "עולת תמיד", ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין נאמר (ויקרא ו') "תמיד", ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל "תמיד" האמור בלחם הפנים משבת לשבת הוא.

רש"י פירש "תמיד" של מנורה, כתדירות מלילה ללילה ולא ברצף יומם ולילה. המהר"ל ב"גור אריה" על אתר הראה את מקורו של רש"י בגמ' חגיגה כ"ו ע"ב. המשנה שם עוסקת בטהרת המקדש וכליו אחר הרגל, כיון שהיו בין עולי רגלים גם עמי ארצות שאינם מקפידים על טומאה וטהרה. בתוך הדברים אומרת המשנה (פ"ג מ"ח):

...ואומרין להם הזהרו שלא תגעו בשלחן.

הדברים נאמרים לכהנים עמי ארצות ברגל, שיזהרו שלא לגעת בשולחן כיון שאי אפשר להטבילו ולטהרו, שהרי לחם הפנים עליו תמיד. על זה אמרו בגמרא:

תנא הזהרו שמא תגעו בשולחן ובמנורה. ותנא דידן מאי טעמא לא תני מנורה, שלחן כתיב ביה "תמיד", מנורה לא כתיב בה "תמיד".

ופירש"י:

מנורה לא כתיב בה תמיד - כלומר: תמידין האמורין במנורה לא תמיד יומם ולילה קאמר, אלא תמיד מלילה ללילה, כתמיד האמור בעולת תמיד ובחביתין כהן גדול, אבל ביום לא היה דולק, ד"מערב עד בוקר" כתיב: תן לה מדת השמן שיש בה כדי לידלק מערב עד בוקר, לפיכך כל היום אתה יכול לסלקה ולהטבילה, אבל תמיד האמור בשלחן, תמיד יום ולילה הוא, דמשבת לשבת הוא ערוך עליו.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם, שלא כרוב הראשונים, למד שמצות הטבת הנרות בבוקר כוללת גם את הדלקתם, "והדלקת הנרות היא הטבתם". לפי זה יש לומר שפירוש המילה "תמיד" בפסוק "להעלות נר תמיד", הוא רצף יומם ולילה, ועל כן כתב (הל' תמידין ומוספין פ"ג ה"י-י"ב):

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה...
 כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת
 ושמן אחר במידה והוא חצי לוג... ומדליק נר שכבה.

על דברי הרמב"ם לכאורה קשה מהגמרא בחגיגה שאמרה שלא נאמר במנורה "תמיד",
 והלא לשיטתו גם המנורה דולקת יומם ולילה, ויש צורך לומר לכהנים עמי ארצות ברגל
 שלא יגעו במנורה.

הרמב"ם מביא דברי המשנה בחגיגה שאומרים להם להזהר בשולחן בלבד (הלכות מטמאי
 משכב ומושב פי"א הי"א):

היו אומרים להן אל תגעו בשולחן בשעה שמראין אותו לעולי רגלים כדי
 שלא יהיה טמא במגעו אחר הרגל ונמצא צריך טבילה והערב שמש ונאמר
 בלחם הפנים "לפני תמיד".

ולא הביא את הברייתא האומרת שיש להזהר גם במנורה.
 בתוספתא בהלכה אחרונה בחגיגה אמרו:

שלחן שנטמא מטבילין אותו בזמנו ואפילו בשבת. מעשה והטבילו את
 המנורה ביום טוב, והיו צדוקין אומרים: בואו וראו פרושין שמתבילין לאור
 הלבנה.

ובירושלמי חגיגה פ"ג ה"ח אמרו:

אמרו צדוקים: ראו פרושים מטבילין גלגל חמה.

התוספתא באה לבאר מדוע היו אומרים להם "אל תגעו בשולחן", ולא היו אומרים להם
 "אל תגעו במנורה".

דברי הצדוקים שהיו מדמים הטבלת המנורה להטבלת אור הלבנה או גלגל חמה משמשים
 הסבר לזה שאין המנורה נזכרת במשנה יחד עם השולחן.

לדעת התוספתא אין צורך להזהר שלא לגעת במנורה. המנורה אין בה מאכל ולא קדשי
 מזבח, וכל עניינה הוא להאיר, ואין האור דבר המקבל טומאה.

אם כנים דברינו, שדברי התוספתא באו לבאר מדוע לא היו אומרים להם "אל תגעו
 במנורה", הרי מכאן ראייה ש"תמיד" הנאמר במנורה הרי הוא כ"תמיד" הנאמר בלחם
 הפנים אליבא דחכמים, שהוא יומם ולילה בלא הפסקה. על כן ראוייה היתה המנורה להזכר
 במשנה יחד עם השולחן, ורק משום הטעם שאין מטבילין אור הלבנה או גלגל חמה לא
 נזכרה במשנה.

כך יתבארו דברי הרמב"ם, שאף ש"תמיד" הנאמר במנורה הרי הוא ברצף ללא הפסקה,
 מכל מקום לא הביא שהיו אומרים להם "אל תגעו במנורה", כמו שהביא שהיו אומרים
 להם "אל תגעו בשולחן".

נר מערבי

כתב הרמב"ם בהלכות תמידין ומוספין (פ"ג הי"ג):

נר מערבי שכבה אין מדליקין אותו אחר דשוננו אלא ממזבח החיצון, אבל שאר הנרות כל נר שכבה מהן מדליקו מנר חבירו.

מקורו מפורש במשנה במסכת תמיד (פ"ו מ"א):

מי שזכה בדישון המנורה נכנס... מצאו (לנר מערבי) שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה.

הגמרא ביומא (מ"ה ע"ב) מביאה מקור לדבר בדרשת חז"ל:

"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה", "אש תמיד" שאמרת לך (והיא אש של מנורה שנאמר בה "להעלות נר תמיד") לא תהא אלא בראשו של מזבח החיצון.

נראה בכיבוד הדברים שהרי נר במהותו הוא לשעה, כדברי הגמרא בסוטה (כ"א ע"א):

תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור. את המצוה בנר לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה.

כיצד יכול להיות, אפוא, "נר תמיד"? מכאן שהתמיד הזה שבנר לקוח מ"אש התמיד" שעל המזבח. נראה ששאלה זו עמדה לפני חכמים בזהר הקדוש (רע"מ ח"ג כ"ח ע"ב):

ועוד "אש תמיד תוקד על המזבח וגו'", דא אורייתא דאתמר בה (ירמיה כ"ג) "הלא כה דברי כאש נאם ה'", "לא תכבה" ודאי, דעבירה אינה מכבה תורה אבל עבירה מכבה מצוה...

הביטוי המיוחד "אש תמיד" נדרש על ידי חכמים על התורה. התורה היא בחי' תמיד, שהיא עומדת במישור מעל לחיים. המצוה, כנר, מגינה לשעה, והתורה היא לעולם, כאור. על כן אמרו שעבירה מכבה מצוה, שכן עומדת באותו מישור של חיים, ואינה מכבה תורה, העומדת במישור מעלה.

אבל לגבי מארי תורה ליה כבייה עולמית בהון, דנהרין לה בכמה רזין דאורייתא, דאור ר"ז אתקרי, ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו, לילה ויומם לא תכבה עלייהו, בגין דמקיימין בה (יהושע א') "והגית בו יומם ולילה".

תרגום: אבל אצל בעלי תורה אין לה (למצוה) כביה עולמית בהם, כי מאירים לה בכמה סודות התורה, שאור נקרא ר"ז, ומצוות התורה שחכמים מקיימים אותם - תורה הם בשבילם, לילה ויומם לא תכבה עליהם, משום שמקיימים בה "והגית בו יומם ולילה".

בעלי התורה, אצלם התורה משפיעה גם על המצוות שהם מקיימים, ואף המצוות שלהם הן בחי' אור ולא בחי' נר. תורתם של בעלי תורה הולכת ומשפיעה על כל חייהם ועושה מחיי השעה חיי עולם, ומכל רגע עושה נצח. התורה שלהם שייכת למעלה מן הזמן, וזהו עומק "והגית בו יומם ולילה", שאין הזמן משפיע וקובע לתורתם, אלא היא מעל לזמן ולכן נמצאת בכל רגע בלא שינוי.

ועשן דסליק מפומייהו במלי דאורייתא איהו עשן המערכה דמסדרין לה ומעריכין לה לגבי בעלה, כגון (במדבר ח') "בהעלותך את הנרות" דאתמר בהון "להעלות נר תמיד".

תרגום: ועשן שעולה מפייהם (של בעלי תורה) בדברי תורה הוא עשן המערכה שמסדרים אותה ועורכים אותה אל בעלה, כמו "בהעלותך את הנרות", שנאמר בהם: "להעלות נר תמיד".

נראה שדרשו חכמים את הביטוי "נר תמיד", שהרי נר הוא לשעה, וכיצד הוא "תמיד". והתשובה, שבעלי תורה - אצלם גם המצוה, בחי' נר, היא "תמיד". העשן העולה מן המערכה שעל המזבח הוא העושה מנר המנורה בחי' תמיד, כנר המערכי שאין מדליקין אותו אלא מן המזבח. אש התמיד - התורה - עושה מן הנר "נר תמיד", ומן המצוה עושה תורה.

וביתר עומק יש לומר על פי דברי הזוה"ק (ח"ב קס"ו ע"א) שהזכרו לעיל (עמ' קו):

פתח רבי יוסי ואמר (משלי ו') "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר". "כי נר מצוה" - כל מאן דאשתדל בהאי עלמא באינון פקודין דאורייתא אתסדר קמיה בכל פקודא ופקודא חד שרגא לאנהרא ליה בההוא עלמא.

"ותורה אור" - מאן דאתעסק באורייתא זכי לההוא נהורא עלאה דאדליקת שרגא מניה, דהא שרגא בלא נהורא לא כלום, נהורא בלא שרגא אוף הכי לא יכיל לאנהרא. אשתכח דכלא דא לדא אצטריך. אצטריך עובדא לאתקנא שרגא, ואצטריך למלעי באורייתא לאנהרא שרגא. זכאה איהו מאן דאתעסק בה בנהורא ובשרגא.

תרגום: "כי נר מצוה" - כל מי שמשתדל בעולם הזה במצוות התורה, נסדר לפניו בכל מצוה ומצוה נר אחד להאיר לו בעולם הבא. "ותורה אור" - מי שעוסק בתורה זוכה לאור העליון שמדליקים ממנו את הנר, שהרי נר בלא אור לא כלום, אור בלא נר גם כן אינו יכול להאיר. נמצא שהכל צריך זה לזה. צריך מעשים לתקן נר, וצריך לעסוק בתורה להאיר את הנר. אשרי מי שעוסק בה באור ובנר.

הנר הדולק במנורה מורכב משני חלקים. מן הנר שהוא הכלי, והוא מכוון כלפי המצוות שהן לשעה בהאי עלמא, ומן האש, העשן שהוא מכוון כלפי התורה שהיא לעולם.

כיון שהאש באה מ"אש תמיד" והיא חלק בלתי נפרד מן הנר הדולק, על כן נקרא הנר "נר תמיד", שהוא השילוב הנפלא של חיי שעה וחיי עולם. לא דרשה בעלמא היא הקושרת את "אש תמיד" עם "נר תמיד", אלא קשר מהותי מתגלה לנו בדברים הנפלאים של חז"ל.

"בוקר" ו"בין הערבים"

כתב הרשב"א בתשובה (ח"א תש' ש"ט):

וכך הוא סדרן של דברים. בערב מעלין שבעה הנרות דכתיב (שמות ל') "ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים וגומר". ונותנין בהן שמן בכל אחד ואחד חצי לוג כשיעורו לדלוק מערב עד בקר בלילה הגדול שבטבת. וכדתנן בפרק שתי מדות (מנחות פ"ח) ג' ומחצה למנורה חצי לוג לכל נר ונר. ואמרינן עלה בגמרא מנא הני מילי, דתנו רבנן "מערב עד בקר", תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר. ומכאן אנו למדין גם כן שאם מצאן שכבו אין זקוק להן להדליקן עד הערב. שאילו כן היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס. ובנר מערבי בלבד הוא שהקפידה תורה להיות דולק והולך תמיד...

הרשב"א סובר שאם מצא ביום נר שכבה אינו מדליקו, ודין המנורה הוא כבתה אין זקוק לה להדליקה. הרשב"א הוכיח דבריו ממידת השמן שהיא מערב עד בוקר כמידת לילה בלבד. דברים אלה מהוים לכאורה קושיא על דברי הרמב"ם שכתב בהדיא:

דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה... והדלקת הנרות היא הטבתם.

עוד הקשה "ערוך השלחן העתיד" (סי' ק"ו סע' י"ט) על הרמב"ם:

וגם מלשון הכתוב עצמו קשה על הרמב"ם דכתיב "בבוקר בבוקר בהטיבו את הנרות... ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים", ואי הטבה היינו הדלקה, למה שינה על בין הערבים לאמר לשון העלאה?

נראה שלשיטת הרמב"ם אף שהמצוה אחת היא, "להעלות נר תמיד", מכל מקום שני חלקים יש למצוה, "בוקר" ו"בין הערבים", אשר כל אחד מהם יש לו יחוד. דומה מצוה זו למצות קריאת שמע ערבית ושחרית, שאף שהכתוב חילקן לשתיים, "וּבְשָׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ" (דברים ו', ז'), מצוה אחת היא המורכבת משני חלקים שכל אחד מהם ענין בפני עצמו הוא¹⁶.

וכן במצות התמידין אמרה תורה "שְׁנַיִם לַיּוֹם עֲלֶה תְּמִיד. אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה כַּבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם" (במדבר כ"ח, ג'-ד'). ואף שמצוה אחת היא, מחולקת לשנים על פי חלוקת היום.

¹⁶ עי' מצוה ברה ח"א, מצות קריאת שמע, בפרק "קריאת שמע ערבית ושחרית" (מהדו"ב עמ' קע"ד).

שיטת הרמב"ם מבוארת ברעיא מהימנא (אמור פ"ח ע"ב):

פקודא דא לסדרא כהנא בכל יומא בוצינין בבי מקדשא... ועל דא אתייהיב רשו לכהנא בלחודוי לסדרא בוצינין ולאדלקא להון בכל יומא תרין זמנין, לקבל נהירו דיחודא תרין זמנין, קרבנא בכל יומא תרין זמנין, וכלא אצטריך.

תרגום: מצוה זו, לסדר הכהן בכל יום נרות בבית המקדש... ועל כן ניתנה רשות אל הכהן בלבד לסדר הנרות ולהדליקם בכל יום שתי פעמים, כנגד אור היחוד שתי פעמים, וקרבן התמיד בכל יום שתי פעמים, והכל צריך.

נראה על פי מה שכבר בארנו, שהדלקת בין הערבים "מערב עד בקר" עניינה להאיר בלילה, ובזה נשלמת צורת המנורה ותפקידה, והטבת הנרות בבוקר היא עבודה מעבודות המקדש, שהיום הוא עיקר זמן העבודה במקדש.

גם בבוקר וגם בין הערבים דישנו את המנורה והיטיבו והדליקו את הנרות. בבוקר הדישון וההטבה עיקר, וההדלקה באה כחלק מן ההטבה, ובין הערבים ההדלקה עיקר, והדישון וההטבה באו לצורך ההדלקה¹⁷.

על כן אמרה תורה "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות... ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים", תלה הכתוב את ההטבה בבוקר ואת העלאת הנרות בין הערבים.

ממלכת כהנים וגוי קדוש

הזכרנו לעיל שרושם מצוות הכהונה חל גם על ישראל שהם ממלכת כהנים וגוי קדוש. במצוות הדלקת הנרות במנורה הדברים מתגלים בבירור, שכן הדלקה כשרה בזר ואף ישראל רשאי להדליק, כלשון הרמב"ם (ה' ביאת המקדש פ"ט ה"ז):

וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן.

עוד דרשו חכמים בתנחומא (בהעלותך, ה'): :

"בהעלותך", מה כתיב למעלה מן הענין, "ויהי ביום כלות משה... ויקריבו הנשיאים" (במדבר ז'), ואחר כך "דבר אל אהרן בהעלותך", זה שאמר הכתוב "יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו" (תהלים ל"ד), את מוצא למעלה י"א שבטים הקריבו ושבט לוי לא הקריב, ושבט אפרים וכל הנשיאים הקריבו חוץ מנשיאו של לוי, ומי היה נשיא לוי, זה אהרן, שנאמר (במדבר י"ז) "ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי", ואהרן לא הקריב עם הנשיאים, והיה אומר אוי לי, שמא בשבילי אינו מקובל שבט לוי, אמר לו

¹⁷ על פי הזהר (ח"ב קס"ו ע"ב) שהזכר לעיל (עמ' קטו) י"ל שביום שהוא זמן פעולת האדם "יצא אדם לפעלו" הרי שהמעשה עיקר, וזה בחינת הנר, השמן והפתילה, ובלילא "שלא איברי לילה אלא לגירסא" (ע"י עירובין ס"ה ע"א), הוא זמן התורה, ועל כן ההדלקה באור עיקר.

הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזו אתה מתוקן, לכך נאמר "דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך". הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם "אל מול פני המנורה", וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם.

ובאר את הדברים הרמב"ן בפירושו לתורה (במדבר ח', ב'):

אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח עכ"ל.

וראיתי עוד בילמדנו (בהעלותך ה') וכן במדרש רבה (ט"ו, ו'), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם "אל מול פני המנורה יאירו" - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותינו.

נרות חנוכה יש בהם רושם מנורת המנורה בבית המקדש.

לאור דברים אלה נוכל להבין כמה ביטויים שנאמרו בסוגיות חנוכה.

בנר המקדש הדין בפשטות הוא "כבתה אין זקוק לה לתקנה", שכן הלכה פסוקה היא (מנחות פ"ח ע"ב):

נר שכבתה, נידשן השמן נידשנה הפתילה.

ואין דרך לתקן את הנר בעצמו.

וכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א תש' ש"ט) על הא דתנן במנחות (פ"ח ע"א):

ג' ומחצה למנורה חצי לוג לכל נר ונר. ואמרינן עלה בגמרא מנא הני מילי, דתנו רבנן "מערב עד בקר", תן לה מדתה שתהא דולקת מערב עד בקר. ומכאן אנו למדין גם כן שאם מצאן שכבו אין זקוק להן להדליקן עד הערב. שאילו כן היה נותן בהם שמן כדי מדת יום ומדת לילה שהתורה לא תסמוך על הנס.

נרות חנוכה אינם קודש, ועל כן בהם אין דין דשן לשמן הנשאר. במקרה זה הדלקת הנר

היא תיקונו והמשך ההדלקה הקודמת, כמו שפירש רש"י (שבת כ"א ע"א):

כבתה - נר חנוכה. זקוק לה - לתקנה, הלכך צריך לכתחלה לעשות יפה, דילמא פשע ולא מתקן לה.

הקשר בין נרות המקדש לנרות חנוכה יוצר את ההבדל בדינים, שהרי נרות חנוכה אינם קודש, ועל כן הלכותיהם שונות.

מתוך הקשר בין נר חנוכה ונר מקדש הקשה המנחת חינוך (מצוה צ"ח אות ט):

וזה כמה שנים הקשיתי על דין זה של הר"מ, דאם הוציאן לחוץ מותר זר להדליק, הא במנורה ודאי הדלקה עושה מצוה ולא הנחה, דאי לאו הכי לא היתה דוחה שבת, דאפשר לעשות קודם השבת להדליקה ובשבת יגביה ויניחנה, ומבואר להדיא ברש"י שבת כ"ב ע"ב ד"ה אי הדלקה עושה מצוה וכו', כדאשכחן במנורה. ושם בסוגיא מבואר דאי הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומה בעינן, ואי הדליקה מבפנים והוציאה גבי נר חנוכה לא עשה כלום, ע"ש, אם כן כיון דמקום המנורה בהיכל, בודאי צריך להדליק במקומה היינו בהיכל, ושלא במקומה לא עשה כלום, ואיך כתבו הר"מ והראב"ד דהדלקתן בחוץ כשרה, הא הדלקה במקומה בעינן.

נראה פשוט שבעיה זו, אם הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, אינה קיימת במנורת המקדש, שהרי כל הנרות שם קודש ומצוה ואין צריך היכר מיוחד.

לעומת זאת נר חנוכה נמצא בביתו של אדם, "נר איש וביתו" (שבת כ"א ע"ב). בבית יש גם נרות של כל יום שתפקידם להאיר את הבית.

על כן מתעוררת השאלה במה נבדל נר חנוכה מנר של כל יום. האם ההדלקה עושה מצוה, ונר מצוה ניכר בעצם ההדלקה לשם מצוה, או הנחה עושה מצוה והמצוה ניכרת במקום המיוחד לנר חנוכה, מקום הראוי לפרסם את הנס.

על כן אין משמעות במקדש ל"הדלקה עושה מצוה", שצריך להדליק במקומה, שכן כל מקום שמדליק, ניכר שהוא נר מצוה של המנורה.

השאלה בנרות חנוכה האם הדלקה או הנחה עושה מצוה, מקורה בקשר שבין נרות המקדש לנרות חנוכה, מתוך הבנה שנרות חנוכה תוקנו כהמשך לנרות המקדש בביתו של אדם.

